

Verdieping nr. 2, 2010

De Verdieping is een onregelmatig verschijnende uitgave van het Centrum voor Architectuur en Stedenbouw Tilburg. Belicht worden achtergronden van het CASTprogramma en van de actualiteit op het gebied van architectuur, stedenbouw en landschap in de regio Midden-Brabant. Hiervoor werkt CAST wisselend samen met partners en onafhankelijke deskundigen.

Wat is CAST

CAST is een lokaal architectuurcentrum dat op 1 juli 1995 werd opgericht om tegemoet te komen aan de sterk groeiende belangstelling voor architectuur en stedenbouw in Tilburg en omgeving. Doelstelling van CAST is de belangstelling voor, en het denken over architectuur, stedenbouw en landschap in de regio Midden-Brabant blijvend te stimuleren. Het centrum organiseert debatten, lezingen, symposia, workshops, excursies en tentoonstellingen en verzorgt regelmatig publicaties. CAST richt zich daarbij zowel op beroepsgroepen die zijn betrokken bij architectuur en stedenbouw, als op het brede publiek.

Centrum voor Architectuur en Stedenbouw Tilburg
Dunantstraat 1
5017 KC Tilburg
T 013-5449222
F 013-5449669
E info@castonline.nl
W www.castonline.nl

verdieping

voorwoord

Afgelopen jaar vierde Tilburg haar tweehonderdste verjaardag. Na een jaar van terugkijken en betekenis zoeken in het verleden is het tijd vooruit te kijken. CAST daagde de stad uit te dromen over het Tilburg van de toekomst. Hoe schetsen we Tilburg op haar driehonderdste verjaardag?

De gemeente Tilburg maakte verschillende visies voor de stad waaronder de Structuurvisie 2020 'Tilburg, Stad van contrasten'. Daarnaast kijkt de gemeente verder vooruit met toekomstverkenningen voor Tilburg in 2040. Ook de provincie heeft visies voor de toekomst waaronder de Gebiedsagenda voor 2040. CAST is benieuwd naar de ruimtelijke en programmatische consequenties van deze visies. Wat is het toekomstbeeld voor Tilburg wat we voor ogen hebben? Wat mist de stad, wat moet de stad vooral koesteren en hoe gaan we hierop sturen? Met het debat 'Toekomstbeelden voor Tilburg' en de hiermee samenhangende activiteiten wil CAST schetsen aan een gezamenlijk toekomstbeeld voor de stad.

In het voorjaar van 2010 organiseerde CAST twee avonden waar ontwerpateliers hun ideeën verbeeldden voor het Tilburg van 2110. Doel was het creëren van een punt aan de horizon dat het denken over de stad kan verrijken. Thema's die regionaal, landelijk en internationaal de agenda mede bepalen werden geprojecteerd op Tilburg. Wat betekent duurzaamheid voor de stadsvorm? Wat gebeurt er als Tilburg krimpt of juist explosief groeit? Wat is de rol van Tilburg binnen de regio en BrabantStad? Hoe verhoudt de stad zich tot het omringende landschap en de dorpen? Naast de vrije denkoefening die CAST organiseerde met de ateliers wilden we een bredere groep actief betrekken. Er werden 'CASTcahiers' ingezet om de ideeën van ongeveer 120 Tilburgers te peilen. Ter prikkeling en inspiratie heeft CAST bij dit project getracht verbeelding in te zetten als middel om het nadenken van de stad richting te geven. Ook het beeld van Anneke Vervoort laat een verleidelijk toekomstbeeld zien van Tilburg.

De atelierssessies resulteerden in vijf inspirerende beelden die werden ingezet als prikkelende onderleggers voor een discussie op donderdag 15 april. Op deze avond praatten we met een gemiddeld publiek verder over de ruimtelijke ontwikkeling van de stad. Onder leiding van Frans Gijsbers (in het verleden onder meer werkzaam voor de gemeente Tilburg, de academie voor bouwkunst en de TU Eindhoven) gingen experts, betrokkenen en geïnteresseerd publiek in gesprek. Een panel bestaande uit Wim Scheffers (voorheen o.a. regiodirecteur AM zuid) en Frans van der Schoot (hoofd Ruimte en Economie, gemeente Tilburg) reflecteerde op de toekomstbeelden van de ontwerpateliers.

In deze Verdieping vindt u de toekomstbeelden van de ontwerpateliers, bijdragen uit de CASTcahiers en een verslag van de debatavond. Ten slotte schreef Wim Scheffers, één van de panelleden, een reflectie op dit alles waarin hij ook de blik vooruit richt en oproept tot doorpakken. CAST wenst u veel leesplezier en ziet uw reactie of toekomstbeeld voor Tilburg graag tegemoet.

Landstad (NB)

Dirk van der Pol | Niels Olivier | Bas Römgens | Bart Witteman

Het luwe binnengebied van BrabantStad heeft de kans zich te ontwikkelen tot een uniek leefgebied. Hier is ruimte, rust en buiten. De spoorlijnen en de snelwegen A2, A15 en A16 bieden nabijheid van Noordwest-Europa zonder de interne kwaliteit van het gebied te bedreigen. In de regio Tilburg/ Midden-Brabant moet men buiten kunnen wonen op fietsafstand van cultuur, commercie en onderwijs.

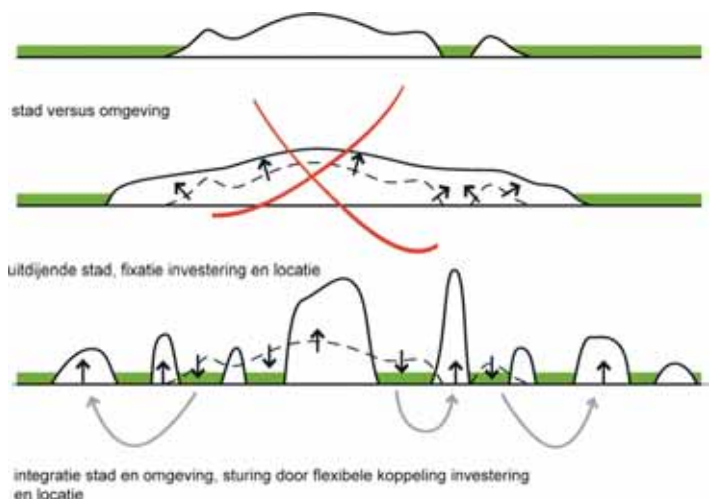
Landstad (NB) is een stad zoals niemand die kent. Zodra je de hoek van de straat om gaat sta je in het Brabantse buiten en toch zijn alle stedelijke voorzieningen binnen handbereik. De stad wordt doorsneden door een netwerk van grootschalige Luwten. De landschappelijke Luwten bepalen het uiterlijk, de culturele Luwten het stadsgevoel, de onbepaalde Luwten ademen vrijheid.

Landschap en stad vormen twee met elkaar vervlochten weefsels. Grenzen zijn imaginair geworden. Wie Landstad (NB) doorkruist ervaart het coulissenlandschap, vergezichten met elementen van stedelijkheid aan of achter de rand. Via de groene randen betreed je de stad, een uitgebreid netwerk van zeer diverse woon-, werk- en leefmilieus die altijd het buitengebied in de nabijheid hebben. Het netwerk van stedelijke en landschappelijke milieus biedt ruimte aan ontwikkelingen en evenementen van zeer uiteenlopende omvang.

Het momenteel gangbare verdichten binnen de gemeente- en bebouwingsgrenzen levert een armzalige ruimtelijke kwaliteit op. De stad groeit binnen haar stadsgrenzen als een obesitaspatiënt in een te klein overhemd.

Wij stellen voor de hele regio vrij te geven voor ontwikkeling en daarbij de ontwikkeling van 'groen' en 'rood' intelligent aan elkaar te koppelen. Doel is het maken van een ruim, aantrekkelijk en divers leefklimaat, geen *urban sprawl*. Daartoe wordt de kwaliteit van het Brabantse coulissenlandschap omgevormd tot een ontwikkelingsstrategie die voldoende flexibiliteit biedt om toekomstige ruimtelijke ontwikkelingen op te nemen. Door ontwikkelingsrechten op onbebouwd terrein te koppelen aan desinvesteringen in bebouwd terrein of bijdragen aan eerdergenoemde 'luwtetes', wordt evenwicht gekoppeld aan deze flexibiliteit.

Geen scenario dus maar een ontwikkelingsmodel. Binnen dit model zijn verschillende scenario's mogelijk. De in de scenario's geschetste ontwikkelingen leveren compleet verschillende steden, maar door deze strategie blijft de kwaliteit van de regio als Brabants leeflandschap altijd aanwezig.

Tussen ver beeld en verbeelding

Het gonsde tussen baksteenmonsters en industrieel beton in het MADE Center, het pasgebouwde expertisecentrum voor metselwerk. Op donderdag 15 april kwamen hier vele belangstellenden af op de discussieavond van CAST over Tilburgs toekomstbeelden.

Tekst: Peter Elgersma / Fotografie: Pieter de Ruijter

De locatie, op het gloednieuwe industrieterrein T58 ten zuiden van Tilburg, houdt verband met het onderwerp van deze bijeenkomst, vertelt Evelien Pieters van CAST bij aanvang: een uitleggebied als dit zegt veel over de ruimtelijke koers van de stad. Welke richting Tilburg op wil en hoe dit te bereiken, is vanavond de inzet van discussie.

Vijf ontwerpateliers presenteren vanavond hun verschillende visies op het Tilburg van 2110. Deze visies vormen de visuele prikkels voor de discussie over Tilburgs toekomst. Onder leiding van gespreksleider Frans Gijsbers gaan de ontwerpers in debat met de zaal en de panelleden Wim Scheffers (voormalig directeur van AM) en Frans van der Schoot (hoofd Ruimte en Economie bij de gemeente Tilburg). In de discussie keren enkele samenhangende vragen telkens terug: krimpen of groeien? Verdichten of ontspannen? Sturen of loslaten?

Verwachten zonder verlangen

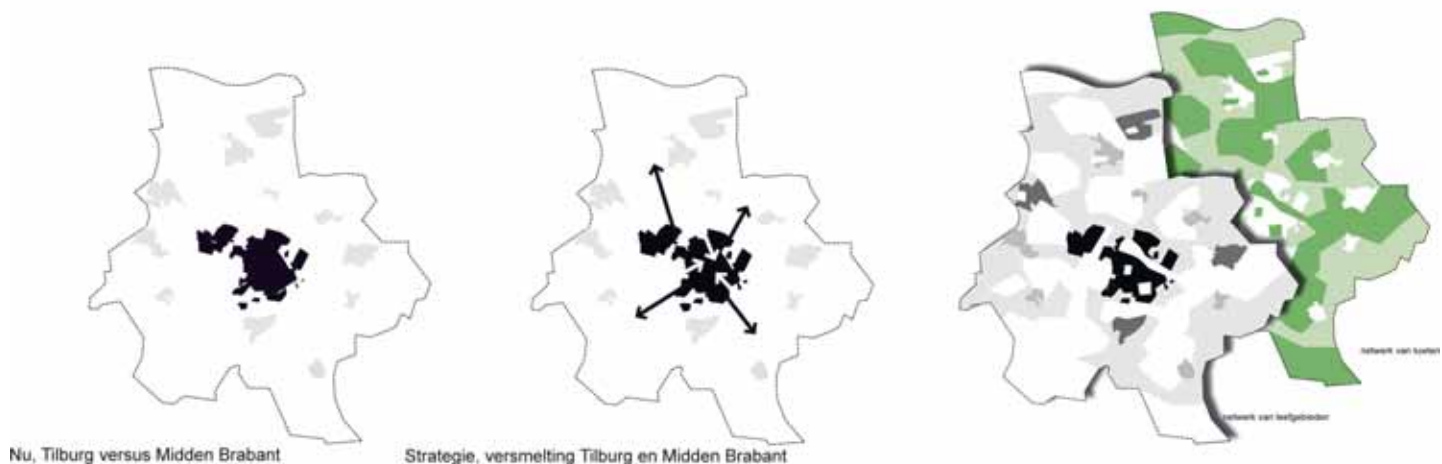
Alle visies, behalve 'Lucky Tilburg metropool' (p. 4), houden rekening met een einde aan de bevolkingsgroei. De verwachting van krimp maakt dat, in de woorden van panellid Scheffers, ruimteannexatie niet langer vanzelfsprekend is. Ongebreideld bijbouwen is niet meer aan de orde.

Een logische ruimtelijke reactie voor Tilburg kan zijn om zich terug te trekken. Dat is althans het uitgangspunt van de provocerende visie 'De Stad en het Verlangen' (p. 8) toegelicht door Nick Swarth. Hij beschrijft een compacte stad, met heldere grenzen en een hoge dichtheid. Die dichtheid zorgt voor nabijheid van voorzieningen, efficiënt vervoer en bovenal stedelijke lading: "Het beeld van Manhattan is precies wat we willen", aldus Swarth.

In schril contrast met de stad staan de leeggevallen gebieden erbuiten: die vallen ten prooi aan een geaccepteerd verval. Ze zijn een overloop voor alles en iedereen die binnen de stad niet gewenst zijn. Buiten de stadsmuren ontstaan *no-go areas*. De compacte stad bundelt, maar sluit ook buiten.

Krimpen zonder verkrampen

Dergelijke "onbeheersbare ellende" gaat Wim Scheffers te ver. Hij verwacht ook niet dat het die kant opgaat. Niet alleen de stedelijkheid van het centrum zal aantrekkingskracht blijven >

uitoefenen, ook de groene rand van buitenwijken zal volgens hem gewild blijven. Tussen binnenstad en buitenwijken zullen wel gaten vallen, maar de kunst is daar ontspannen mee om te gaan.

De visie 'Landstad (NB)' (p. 2) is daarvan een goed voorbeeld. Dirk van de Pol zet uiteen hoe een snelle afwisseling van dichte stadsfragmenten en lege luwtes nieuwe kwaliteiten oplevert. Zijn atelier onderzocht hoe de stad over het land verstrooid kan worden door op strategische plaatsen te slopen en te bouwen. Tilburg, een massieve stad met één rand rondom, maakt plaats voor Landstad, een verbrokkelde stad met vele randen voor openheid, uitzicht en bereikbaarheid.

Dirk van de Pol: "Dit scenario geeft mogelijkheid tot verstillen en boomen"

"Dit scenario geeft mogelijkheid tot verstillen en *boomen*", zegt Van de Pol, maar het mag niet leiden tot *sprawl*, een wildgroei aan bebouwing. De overheid moet daarom het Brabantse coulissenlandschap beschermen met een weloverwogen ruimtelijke structuur, die wel de flexibiliteit heeft om verschillende programma's en mensen te kunnen herbergen.

Gaten door de markt

De overheid kan beter niet uitgaan van vaste scenario's, maar van flexibele strategieën, bevestigt Wim Scheffers. Sturing mag gezien de onvoorspelbaarheid van de toekomst niet gaan knellen. De ontwerpers van 'De verdampte stad' (p. 6) nemen die gedachte nog een stap verder: in hun visie is de overheid niet meer dan een aanbieder van infrastructuur. De stad ontwikkelt

zich bijna evolutionair, naar de wensen van haar bewoners. Jeroen Wouters legt uit hoe krimp zal leiden tot keuzemogelijkheden voor bewoners. Die concentreren zich in gewaardeerde gebieden; in Breda en in Den Bosch zijn dat de historische binnensteden, maar in Tilburg zijn de krachtenvelden veel minder eenduidig. Daardoor wordt de keuze des te interessanter: mensen kunnen een duidelijke identiteit kiezen en eigen gemeenschappen vormen. Andere gebieden komen vrij ("verdampen"). De markt zorgt dus voor gaten in de stad, maar lost die ook op: ze worden gebruikt als buffer, voor groen, voor verdunning of voor nieuwe initiatieven.

Regie in de ruimte

De zaal betwijfelt of de markt zo zelfregulerend is. Annette Mengde, directeur Beleidsontwikkeling bij de gemeente Tilburg, onderstreept het belang van een overheid als hoeder tegen tweedeling en als facilitator van ontmoeting.

Dat een overheid ook nadrukkelijk ruimtelijke sturing kan geven, suggereert de enige groei-visie 'Lucky Tilburg metropool', toegelicht door Rob Moonen. Een veelsporenbeleid van verbindingen verknoot Tilburg door wegen en water met onder meer de Brabantse satellietsteden. Dit atelier hanteert daarmee het instrumentarium van de grote utopieën van weleer: hooggegrepen ambities, emblematische schema's en ontwerpingrepen die een centrale regie veronderstellen.

Maar hoe megalomaan het idee van een Brabantse metropool misschien ook lijkt, toch benadert het vrij precies de aspiraties van beleidsmakers. Zo rept Atelier Brabantstad van een "mozaïekmetropool", waarin alle Brabantse steden samenwerken in één "fijnmazige vervlechting van stad en land".

Lucky Tilburg Metropool

Jan Doms | Rob Moonen | Stephan van de Weert

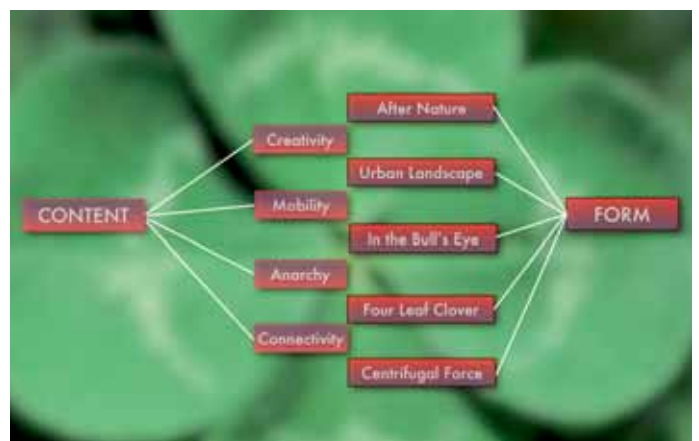
Tilburg bukt van de creativiteit, heeft alle belang bij efficiënte logistiek, de connecties zijn wereldwijd, en bottom-up is het culturele handelsmerk. Het wordt hoog tijd dat de wollen deken van AaBe van de stad vandaan gehaald wordt; ruimte voor de 'lucky metropool', sneller dan zijn schaduw. Het huidige Tilburg blijft als 'Altstadt' bestaan, maar verschaalt tot metropolitane propriëties.

Het draaiende huis van John Körmeling is dé plek bij uitstek om het nieuwe stadshart van Tilburg te vormen. Dynamiek, creativiteit, ondernemerschap en connectivity in Down Town Tilburg. Het is het middelpunt van de grote Klaver Vier die landschap en stad per definitie met elkaar verenigt. De voor Tilburg typische netwerkstructuur is te beschouwen als het nervensstelsel van het klaverblad, vrij toegankelijk, zonder drempels, palen en verbodsborden: 'Tilburg - free zone'. Door krachtig de linten en heerdgangen te bestieren, articuleert Tilburg zijn eigen specifieke vorm. Tilburg gaat voortaan vooral op Tilburg lijken, 'Tilburg - the one and only'.

De Hasseltrotonde vormt tevens het knooppunt waar de 'Route 66' noord-zuid de stad ondergronds doorsnijdt. Hier wordt het hart van Nederland, Utrecht/ Randstad, rechtstreeks verbonden met het hart van België/ Europa, Brussel. De mobiliteit te water volgt na wat graafwerk de blauwe connectie tussen de grote rivieren en het Belgische stelsel van waterwegen. In de stad wordt het water de extra laag die verbindt. Pius-haven en de industriehavens worden rechtstreeks verbonden met de havens van Rotterdam en Antwerpen - dat is een must.

Mobiliteit in de lucht is eenvoudig te realiseren, de blauwdruk ligt al klaar. Wie kent niet 'Airport Tilburg-Oost' in Eindhoven, 'Airport Tilburg-West' in Gilze-Rijen en de Airtransferia 'Tilburg Fast Forward' voor eenpersoonsvliegtuigen, zeppelins, snozzles en helikopters op de Spider en op de voormalige vuilnisbelt ten zuiden van het Leypark, liggend aan de light-raillijn Waalwijk - Efteling - Beekse Bergen - Turnhout.

Elk jaar vinden in het Leypark internationale manifestaties plaats zoals 'business to business', 'art to art', 'science to science', 'health to health', 'steel to steel', 'architecture to architecture', 'logistics to logistics', 'animation to animation', 'air to air', 'fame to fame', 'music to music', enzovoort. Naast deze reeks van manifestaties kiest ook de Wereldstedebouwdag zijn vaste domicilie in 'Tilburg centrifugaal' onder de vlag van 'Hart van Brabant', in het aangekochte Nederlandse Paviljoen van John Körmeling in Shanghai.

Kracht van Tilburg

Vanuit de zaal waarschuwt Myrna Spil, beleidsmedewerker BrabantStad namens de gemeente Tilburg, dat een integrale benadering wel eens ten koste kan gaan van de aandacht voor de kleinere schaal, de ontwikkelingen van onderaf. Ze pleit daarom voor gelijktijdigheid van verschillende schalen en functies. Iets daarvan is terug te zien in de visie van het atelier van Walter van der Hamsvoord (p. 10). Dit ontwerpteam schetst een succesvolle ontwikkeling van alle schalen; van specifieke plekken tot wijken, van Tilburg tot BrabantStad en verder. Op al die niveaus zijn de contrasten maximaal en de identiteiten dus sterk.

Wim Scheffers: "De kracht van Tilburg is zijn historische zwakte"

Dat roept de vraag op naar een Tilburgse identiteit, zeker als grotere schalen zoals BrabantStad en de Europese Unie aan belang winnen. Tilburg is een stad van functionaliteit en bedrijvigheid, meent Van der Hamsvoord. De stad is niet volmaakt, niet volledig vastgelegd door het verleden. Daardoor prikkelt ze de ondernemingszin, voedt ze dynamiek en diversiteit. De zaal is het ermee eens: Tilburg is "ruig en rafelig" (Annette Mengde), of in de woorden van Frans van der Schoot "een spannende, rauwe stad, met experimenteeruimte. Er kan veel". Wim Scheffers vat het veelbetekenend samen: "De kracht van Tilburg is zijn historische zwakte".

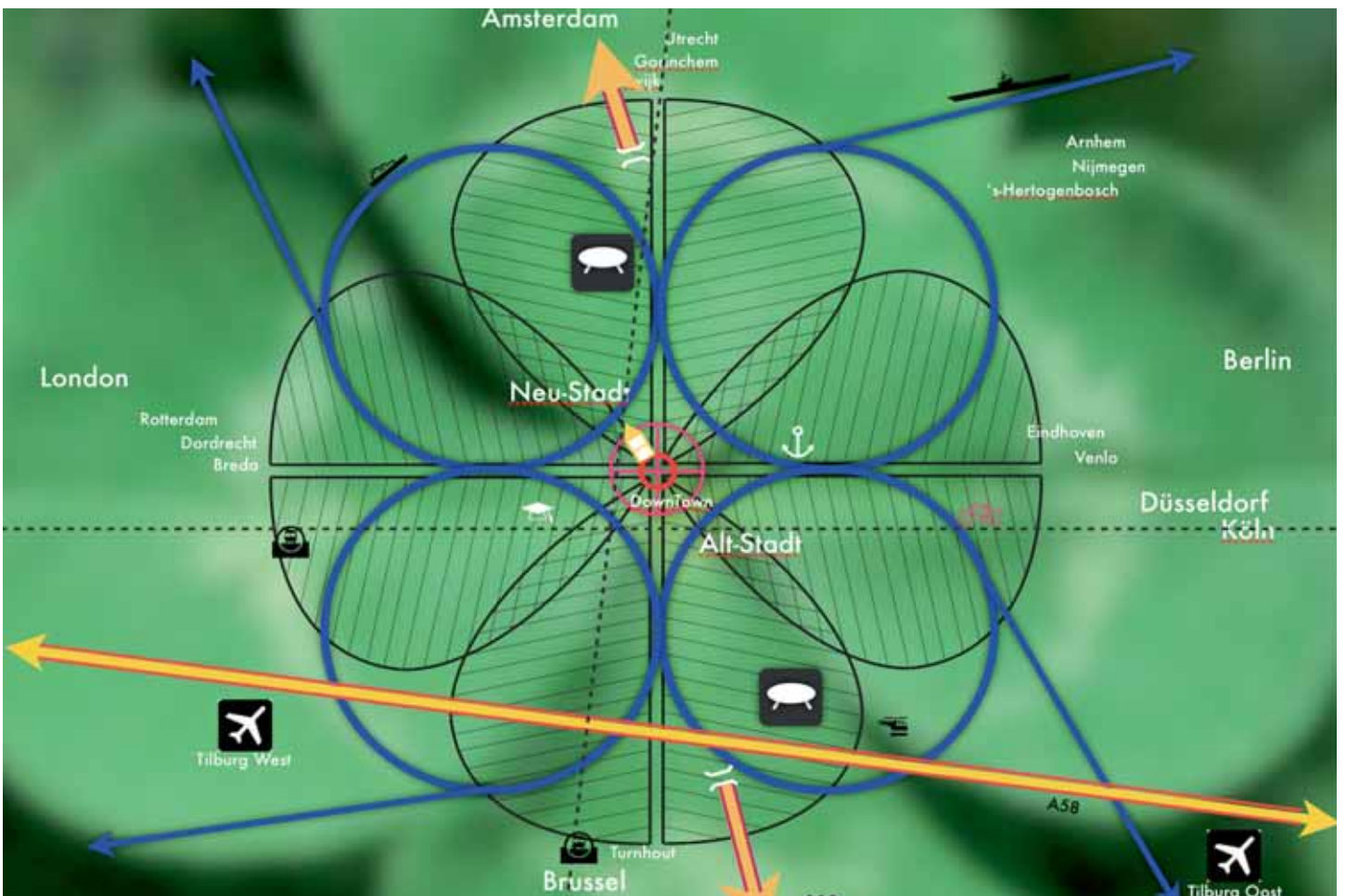
Authentiek, weerbaar, compleet

Juist authenticiteit is van belang wanneer zo ver in de toekomst wordt gekeken als vanavond. Om de visievorming te ontlasten >

BrabantStad

Minder kinnesinde, meer samen de schouders eronder: panellid Frans van der Schoot is het eens met dit idee. Toch noemt hij het ook naïef: op dit moment bevechten Brabantse steden elkaar nog steeds, terwijl ze zich meer op verschillende eigen kwaliteiten zouden moeten richten. Alleen dan wordt onderlinge verscheidenheid gezamenlijke kracht.

Voor die integrale blik is regie nodig en dat gaat beter met minder bestuurslagen, oppert Wim Scheffers. BrabantStad opent het perspectief om gemeenten als bestuurslaag af te schaffen. Maar ook als deze grote bestuurlijke omslag er niet komt, moeten volgens Scheffers lokale Brabantse bestuurders enthousiasme koppelen aan keuzes, en zich werkelijk gaan committeren aan compromissen binnen het samenwerkingsverband.

van hedendaagse kwesties is er honderd jaar vooruitgeblift. Annette Mengde brengt in herinnering dat gebouwen in die tijd doorgaans al tweemaal gesloopt zijn, en dat een thema als duurzaamheid “wellicht dan al opgelost is”. Het gaat dus over een tijd die totaal anders kan zijn dan de onze. Voorspellingen daarvan zijn op zijn minst onzeker en altijd discutabel.

Alleen al daarom moeten plannen volgens Ludo Hermans, stedenbouwkundige bij de gemeente Tilburg, minder gericht zijn op een eindresultaat, maar meer op veranderende spelregels. Wim Scheffers onderschrijft dat plannen “weerbaar” moeten zijn: flexibele methodes zijn effectiever dan vaste vormen. Niet de vormgeving is immers het einddoel, maar een “complete stad, waar je goed geld kunt verdienen, maar het ook goed kunt uitgeven”.

ze presenteren hun toekomstbeelden eerder als droge extrapolaties dan als dromerige idylles

Om op onzekere ontwikkelingen in te spelen zijn behalve ruimtelijke ook maatschappelijke en economische visies nodig. Hoe veranderen de sociale netwerken ná het internet, wat wordt de nieuwe economische aanjager ná de microtechnologie? Aan dat soort ontwikkelingen is de ruimte ondergeschikt, prikkelt Van der Schoot de zaai: “morfologie is een extraatje”.

Kortom, in een onzekere toekomst moet Tilburg authentiek, weerbaar en compleet zijn. Die kwalificaties hebben alle drie in zich dat ontwikkelingen weliswaar niet te sturen zijn, maar dat er strategieën mogelijk zijn om er op in te spelen.

Ver beeld of verbeelding

Maak je de toekomst, of overkomt die je? Het is de kwestie die de hele avond op de achtergrond leeft, en al besloten ligt in het kernwoord “visie”, dat zowel een voorspelling als een ontwerp kan zijn. Gaat het over wat we verwachten, of wat we wensen?

CAST hoopte op dromen, maar de ontwerpers lijken neutraler te werk gegaan: ze presenteren hun toekomstbeelden eerder als droge extrapolaties dan als dromerige idylles. ‘De stad en het verlangen’ en ‘Tilburg 2110’ ontberen niet alleen (opzettelijk) een visionaire, wervende titel; ze beschrijven daarnaast de toekomst van Tilburg met een zekere afstand, zonder waardeoordeel, quasi-feitelijk. Alsof die toekomst ons ongestuurd overkomt.

Wim Scheffers noemt het “futurolgie tussen ideale en doomsenario’s”. Toch is de doem in de minderheid, een enkele *no-go area* bij gebrek aan sturing daargelaten. In de meeste gevallen leidt het vrijlaten tot meer verlokkelijke vergezichten, zoals in de ‘Verdampde stad’ als vanzelf gewenste gemeenschappen en rest-potenties ontstaan.

Zo verbeelden de ateliers toch subtiel een ideaal: in hun ontwerpen van autonome ontwikkelingen weerklinkt hun wensdenken. <

De verdampde stad

Jeroen Wouters | Peter Baetsen | Rob Keijzer

In onze visie gaan we uit van de marktwerking op de woningmarkt: de consument beslist zelf waar ze wil wonen, werken en recreëren. Bij een afname van de bevolking, zoals omstreeks 2040 wordt voorzien, zal de consument nog sterker bepalen waar gewoonlijk gaat worden en welke gebieden minder in trek raken. Het onderscheid tussen ‘gewilde’ en ‘slechte’ wijken wordt groter en leidt uiteindelijk tot leegloop van die slechte wijken en stadsdelen. Uiteindelijk zullen zo delen van de stad als het ware ‘verdampen’, en verdwijnen van de plattegrond.

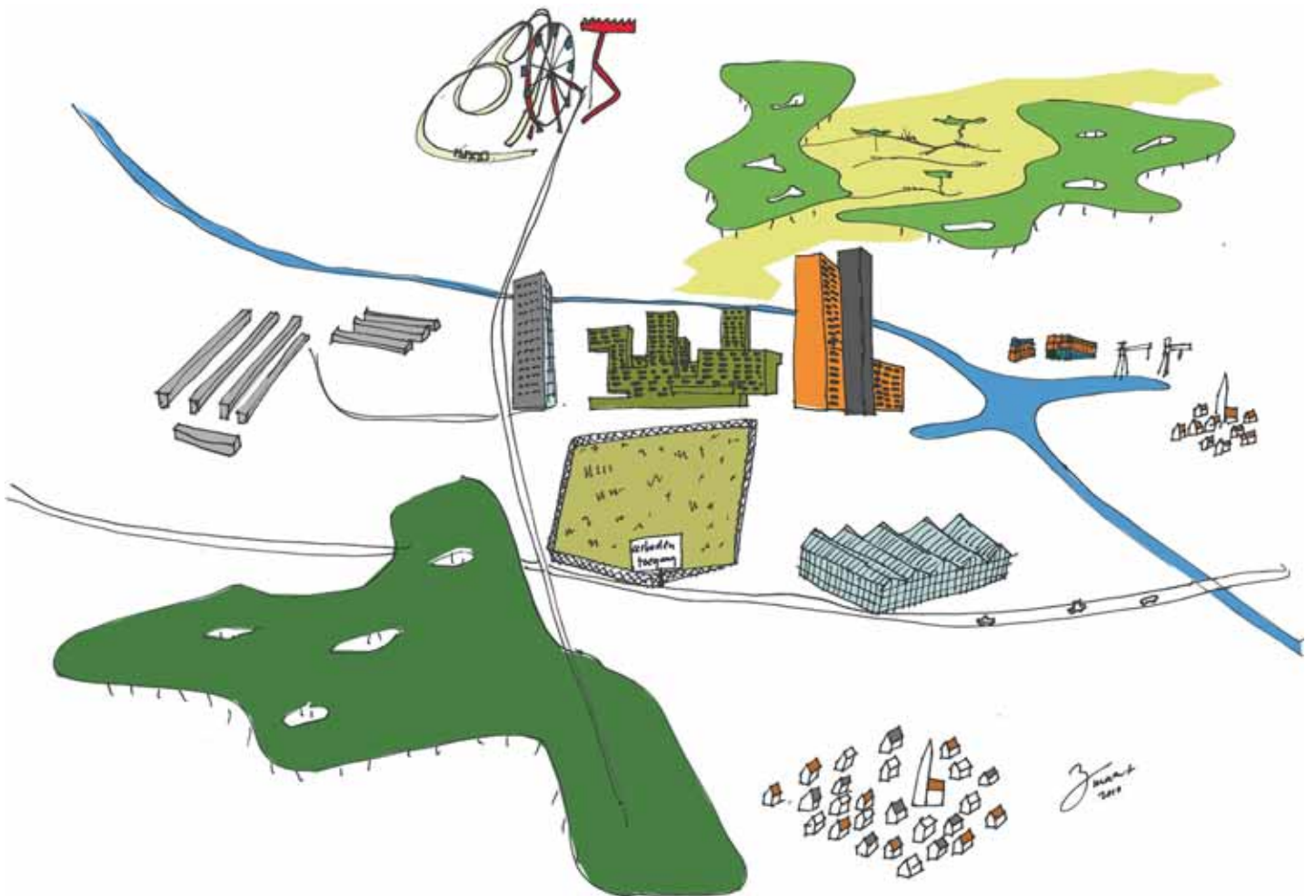
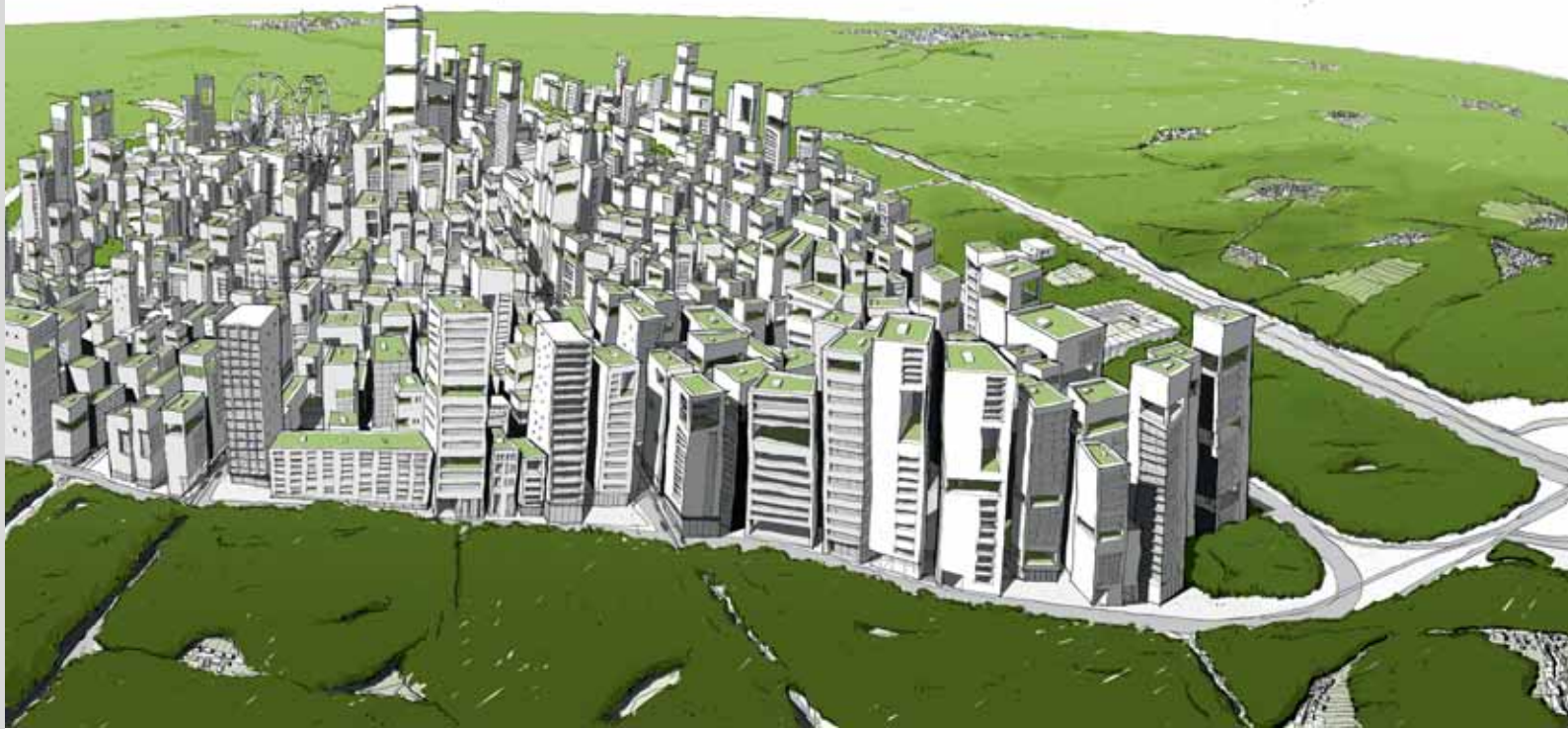
De opbouw van een stad bepaalt hoe dit proces zich ontwikkelt. Een stad zoals ‘s Hertogenbosch zal door het hechte historische stadscentrum meer vanaf de stadsranden naar het hart toe te verdampen, waarna het oude stadscentrum als een harde klont overblijft. Tilburg daarentegen bestaat meer uit losse plekken die in de loop der tijd aan elkaar zijn vergroeid. Het verdampingsproces zal meer leiden tot gaten in het stedelijk weefsel. Deze ‘blinde vlekken’ bieden ruimte om verder na te denken over de toekomst van de stad zonder direct te hoeven vervallen in het verder uitdijen aan de randen. Leegkomende gebieden kunnen bijvoorbeeld ingezet worden voor nieuwe natuur, voor *citybranding*, of als reserveruimte - potenties te over.

Een stad waarmee je kunt schakelen naar een andere versnelling. Geen uitdijende principes vanuit een stadscentrumgedachte, maar een heroverweging van de potentievolle residuen die verspreid over het stedelijk weefsel liggen. De binnenstad van Tilburg, omliggende dorpskernen, groene gebieden en zelfs de Efteling, zouden na verdamping als waardevol gebied kunnen blijven bestaan. De diverse krachtige identiteiten zijn te bestempelen als een soort communities, zoals we die al kennen in villa-wijken, paardendorpen, woon-zorgcomplexen en semipermanente recreatieparken. Plekken waar gelijkgestemden zich vestigen. De consument bepaalt en maakt de keuze waar hij zich het meest mee verbonden voelt en zich uiteindelijk op dat moment van zijn levensfase neerstrijkt.

Binnen dit zelfregulerend netwerk van werken en wonen, groen en recreëren, is de rol van het bestuur beperkt tot zorg voor de hardware van het stedelijk landschap. Die ruimtelijke inrichting geschiedt naar gelang de vraag. De wegen en het water vormen de draden van het web, als stiksels in de kleding houden zij de stedelijke lappendeken van accenten bij elkaar, om ervoor te zorgen dat we in de toekomst bestand zijn tegen overstromingen en andere overschrijdende regionale invloeden.

Ziedaar de stad Tilburg die na het verdampingsproces als krachtig distillaat overblijft. Flexibel en vol potenties om zich als een stedelijk landschappelijk netwerk te kunnen profileren op internationaal niveau.

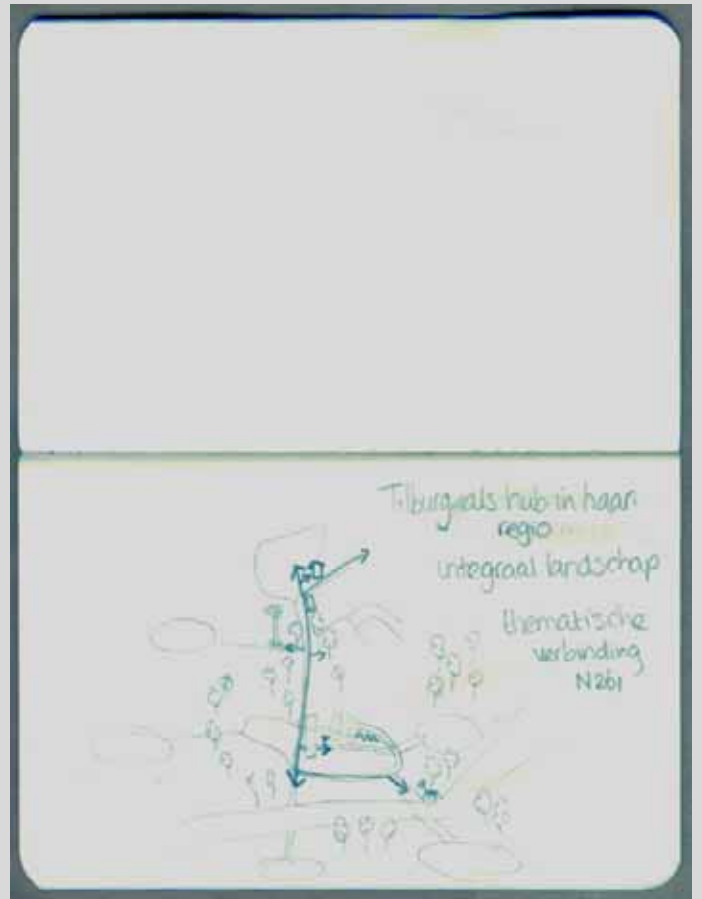

CASTcahiers

Hoe ziet Tilburg er uit over 100 jaar? Waar bevinden zich de kracht en identiteit van deze stad en hoe komen deze ruimtelijk tot uiting? Wat is de ruimtelijke kwaliteit van de toekomst? Wat is de rol van Tilburg binnen de regio en de provincie? Hoe ontwikkelt zich de grens met het groene buitengebied? Gaat de stad weer terug naar een clustering van dorpen in het landschap of ontwikkelt ze zich tot onderdeel van een bruisende metropool, BrabantStad? Hoe ontwikkelen zich de linten, de ringbanen, de autosnelwegen? Welke rol spelen openbaar vervoer en de auto bij de ruimtelijke ontwikkelingen in de stad? Hoe ziet de Kanaalzone er in 2109 uit, en hoe de Reeshof of de nieuwe uitleg ten noorden van de stad? Wordt Tilburg een echte hoogbouwstad? Hoe verandert het gebruik en de invulling van de openbare ruimte? Hoe ontwikkelt de stad zich op een duurzame manier? Welke invloed hebben andere culturen op ruimtelijke ontwikkeling van de stad?

Met deze vragen nodigde CAST personen van verschillende achtergrond uit om mee te dromen over Toekomstbeelden voor Tilburg. Meer dan 120 schetsboekjes werden rondgestuurd met de vraag die te vullen met gedachten, wensen en ideeën over de ruimtelijke koers van de stad.

Tijdens de debatavond werden de gevulde CASTcahiers verzameld. Enkele van de resultaten ziet u hier. <

De stad en het Verlangen

Thomas Bedaux | Ad Roefs | Nick J. Swarth

Tilburg is de stad die je ziet als je in de lage landen aan wal stapt. Als het gordijn van een theater hangen haar enorme torenflats in het landschap, wiegend, zo lijkt het wel, vooral 's nachts, als in de appartementen beeldschermen en balkonlichten flonkerend stralen. (...)

Ooit bestond de gemeente uit een reeks ongedefinieerde kernen, als door konijnen in duinpannen gedropte keutels. Nog vindt de Tilburger in zijn geest hiervan de sporen, daar waar hij rap stront aan de knikker vermoedt of goeie aard heeft in zijn onverkort compacte stad, al is die kern inmiddels van monumentale omvang en van contemporaine en mondaine aard.

Vorbij de pretentie van het 200-jarig bestaan, de keutels en ongerichte energiebanen beu, vond het stadsbestuur de moed een barrière op te werpen tegen de ongebreidelde verspillings van geestkracht. Kiezen voor een stad als een kashba was kiezen voor het concentreren, het samenballen. Aan de nieuwe randen van de stad, die zich voegden naar in de loop der tijd verwaterde grenzen, verrees hoogbouw. In de kom kwam de ruimte onder druk te staan.

Hier is van het begrip bebouwde kom nu eens geen letter gelogen. Wie zich waagt in deze arena betreedt een magnetisch veld, een onrustbarend netwerk van zenuwen. In gedachte legt men de ruimte bloot. Elke straat, elk huis, elke hoek, alles hier is hart. Geen binnenstad lag zo uit het centrum als de Tilburgse. In de huidige piste is echter alles spil.

Elk nieuw huis verlangt een dode. Opgeofferd werden de inerte uitbreidingswijken in het Westen en het Noorden. (...) Lucide is het Westen, prijsgegeven aan het verval, waar de natuur zijn gang herneemt. Wortels van bomen scheuren er gedachteloos het asfalt. Om de haverklap brandt er een leegstaand huis uit, waarin werd gefeest tot de vlam in de pan sloeg. Tussen de krotten en ruïnes vozen paartjes.

Grimmig is het Noorden, genaamd Nogoarea, een vaal en geheimvol reservaat vol junks, zotten, daklozen en morsig plebs, waar men zijn leven niet zeker is. Wie er niets te zoeken heeft, blijft er beter weg. Wie des-

ondanks gaat, wacht een grandioze ervaring. Wat jij niet kunt bedenken, wordt hier gedacht. Geen oord voor de nerveuze van aard.

De stad heeft als een slang in het voorjaar haar oude huid afgeworpen en ratelt sindsdien vervaarlijk. Wie eenmaal haar tanden in de huid voelt, weet zich levenslang in de ban van haar gespleten beking. Een feniks is ze, die zichzelf in de vuurzee wierp om uit de eigen as te kunnen herrijzen. (...)

Van prikkelend kunst tot pikante architectuur, van het Theater van de Wreedheid tot de lichtste, meest frivole operette, alles kan men hier genieten. De dag is als een huis met legio vertrekkende, de nacht als een vuurpijl die uiteenspat in ontelbare sterren. Eer ze allemaal gedooft zijn, is men verdoofd in zijn geheugen. In de aanwezigheid van de bezoeker begint de stad te bestaan.

(de volledige tekst van Nick Swarth is na te lezen op CASTonline)

Reflectie

Tekst: Wim Scheffers

Voor U liggen vijf toekomstbeelden voor Tilburg. Hoe ziet Tilburg er uit over 100 jaar? Vijf ontwerpteams presenteerden op 15 april 2010 hun visies op de ontwikkeling van de stad. In een inspirerend en geanimeerd debat werd hierover in een volle zaal van gedachten gewisseld. En welke inzichten heeft dat ons gebracht? In ieder geval moet opnieuw worden nagedacht over de vanzelfsprekende groei van, en de voortdurende ruimteannexatie door de stad. Gaat de krimp zich ook in Tilburg voordoen? En zo ja, in welke mate? Hoe voorkomen we dat we van krimp verkrampen en daar niet mee weten om te gaan? Zodat delen van de stad onbeheersbaar worden en verloederen, zoals in sommige toekomstbeelden bijna als doemscenario wordt geschetst. Of biedt de krimp juist kansen? Kansen voor de stad om zich te ontspannen, om bebouwing die nutteloos en nodeloos wordt te slopen en weer nieuwe groene ruimten in de stad te laten ontstaan. Waardoor deze geperforeerde stad een nieuwe leefkwaliteit kan ontwikkelen die in de huidige verdichtingseuforie steeds meer onder druk komt.

En wat betekent dit voor Tilburg in relatie tot haar omgeving? Tilburg als onderdeel van BrabantStad? Moeten we inzetten op het in stand houden van het stedelijk voorzieningenniveau, zelfs als dit resulteert in het blokkeren van de verdere ontwikkeling van omliggende dorpen? Of moet de stad leren zich ook naar haar omgeving te ontspannen en wordt BrabantStad een agglomeratie van dorpen en steden die elkaars identiteit respecteren en versterken, en zo naadloos in elkaar overvloeien?

Het zijn vragen die op ons af komen en een nieuwe manier van denken vereisen. Meer integraal en minder sectoraal. Meer vanuit beleving en emotie, en minder vanuit alleen deskundigheid. Meer vanuit kwalitatieve verbetering en minder vanuit kwantitatieve groei. Vanuit het zorgvuldig koesteren van het goede in de stad en het beheerst durven loslaten van wat geen toekomstwaarde meer heeft.

Het initiatief van CAST wil dit denken op gang brengen en nodigt iedereen uit daar verder aan bij te dragen. Stedelijke ontwikkeling is niet alleen aan vakdeskundigen, maar vooral ook van de bewoners van de stad. Zo sluit Cast naadloos aan op de Gemeentelijke Verkenningen 2040. Via een serie bijeenkomsten in de stad wordt het denken over een gezamenlijke toekomstvisie opgebouwd en gefaciliteerd. Daar ligt een eerste kans om

Tilburg 2110

Walter van der Hamsvoord | Eefje Rikhof | Niels van Ham | Bas Coret | Jeanine van der Vliet | Marijke Quint | GertJan de Rooij

Tilburg 2110 is een stadsdeelgebied in BrabantStad. Het bleek noodzakelijk om de complexe stedelijke uitdagingen in het bestuurlijk verband van BrabantStad op te pakken. BrabantStad ontleent, net als de Europese Unie op grotere schaal, een gezamenlijke identiteit aan grote onderlinge contrasten. De afwisseling tussen aantrekkelijke, groene zones en stedelijke fragmenten maken een aantrekkelijk woon- en werkmilieu.

Historische steden als Breda en 's Hertogenbosch zijn verstillend en drijven op hun monumentale, pittoreske karakter. Tilburg, en in iets mindere mate Eindhoven, is de plek van actie en ontwikkeling en het levendige stadsfragment in de Brabantse, Bourgondische mozaïekstad. Tilburg heeft in de jaren vanaf 2010 bewust doorgebouwd op wat als de kracht van de stad beschouwd kan worden, namelijk ondernemerschap, experiment en durf.

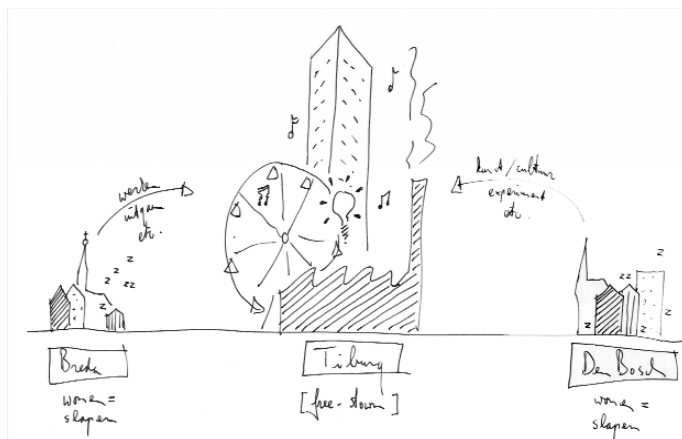
Ondernemerschap is de historische constante in de stad. Vanaf de éénpitters, die hun bedrijfje aan de linten hadden, via de textielbaronnen, tot de economische revival onder burgermeester Brox. Tilburg is daarnaast de plaats voor het experiment. In muziek, dans, beeldende kunst en ook, meer en meer in de jaren na 2010, in stedenbouw en architectuur. Er is sprake van onorthodox stedelijk schoon en bijzondere vormen van stedelijkheid door hergebruik van oude stadsfragmenten. De Piushaven bijvoorbeeld heeft zich ontwikkeld tot een wonderlijke verzameling van onconventionele woon- en werkobjecten; het water is een krachtig middel dat de locatie bindt.

Tilburg heeft, in tegenstelling tot Breda en 's Hertogenbosch, niet de omzichtige benadering met een historische, waardevolle binnenstad hoeven te betrachten. Een vrije en vrijmoedige omgang met de stad, in de lijn van het ontstaan en de groei van de stad, heeft in 100 jaar geleid tot een gedurfd en bewonderenswaardig stadsbeeld. Zo krijgen de linten weer hun historische bebouwingsvrijheid terug. Waar ze in 2010 dreigden te verarmen hebben ze in 2110 hun veelkleurigheid en rijkdom teruggekregen. Het nieuwe stationsgebied valt nog steeds op door de grote hypar-

schalen, inmiddels Rijksmonument. Daaronder begint de stad, zoals in het oorspronkelijke ontwerp in de 20e eeuw was bedoeld. De treinreiziger stapt in Tilburg in en uit te midden van een levendige atmosfeer van horeca, winkels en marktkramen. Grote trappartijen leiden naar de ondergrondse sporen.

Ecologie staat al vanaf het begin van de 21e eeuw op de agenda van Tilburg. Dit heeft geleid tot een CO2-neutrale stad, getuige vele voorbeelden van inventieve combinaties van gebouwen voor wonen en werken. Zo wordt de Mozartflat in Tilburg-Noord ontmanteld als woongebouw en wordt het skelet voorzien van turbines voor het opwekken van windenergie.

Uiteindelijk gaat het in al deze (voor)beelden niet om de verbeelde afzonderlijke ideeën en ideetjes, maar om het testen van de kansen die er voor Tilburg ontstaan als het Ondernemende, Onconventionele en Ecologische deel van BrabantStad.

het debat over de toekomstbeelden voort te zetten. De inzichten van 15 april kunnen in deze stadsdebatten verder worden gebracht.

Deze debatten mogen niet vrijblijvend zijn. We roepen het nieuwe college op om deze vorm van gedachten- en ideeënvorming door te zetten en standaard te integreren in beleidsvorming. Zet debatten door in ontwerpateliers. Maak deze via internet toegankelijk voor de bewoners, zodat zij niet alleen worden gehoord maar ook betrokken, door te reageren op aanzetten tot ruimtelijke vertaling. Betrokken omdat zij terugzien hoe debatten in visies en concepten worden vertaald en daarvoor herkenning kunnen uitspreken. Betrokken omdat de ruimtelijke ontwikkeling van de stad zo weer wordt wat het moet zijn; gevormd door haar bewoners, gefaciliteerd door deskundigheid en gevalideerd door het openbaar bestuur.

Laat het nieuwe denken niet verstarren in nota's en gedetailleerd uitgewerkte ruimtelijke plannen, die in de Nederlandse regel- en bezwaarcultuur te veel tijd vragen en daarna onmiddellijk in beton worden gegoten. Ook het denken in scenario's heeft een beperkte dynamiek. Onze toekomst wordt steeds dynamischer en minder voorspelbaar, en vereist zo een steeds hogere mate van flexibiliteit en snelheid in bijstelling en ontwikkeling. Het nieuwe denken communiceert in concepten, in visies, sfeerbeelden en impressies, die voor ieder mens meteen herkenbaar en begrijpelijk zijn. Daarop worden mensen geïnspireerd en gebonden, of verwerpen zij een richting. Ontwikkel als stad de kerncompetenties die nodig zijn om dit nieuwe denken op gang te brengen en te onderhouden: vooral flexibel, met integraliteit, voortdurende interactie en communicatie, door beelden en impressies, met

beleving en emotie. Het resultaat is nu niet voorspelbaar, maar de weerbaarheid naar de toekomst is groot.

Het op deze wijze bouwen aan een gedragen en zich continu ontwikkelende toekomstvisie vergt ook de bereidheid tot het maken van keuzes in samenwerking met andere dorpen en steden in BrabantStad. Het vereist de keuze om de eigen sterktes verder te ontwikkelen, maar ook om aan anderen te laten waar zij beter in zijn. Niet alles overal nastreven, maar denken vanuit onderlinge complementariteit; het aanvullen van elkaar. BrabantStad wint zo aan kracht maar ook verscheidenheid. En aan dynamiek en leefbaarheid!

Laat het nieuwe denken niet verstarren in nota's en gedetailleerd uitgewerkte ruimtelijke plannen

Denken over krimp geeft zo geen kramp, maar juist nieuwe ruimte. Nieuwe ruimte om te denken en nieuwe ruimte om te leven. In Tilburg en het Brabantse land; het land waar het leven goed is en goed moet blijven! <

Wim Scheffers is zelfstandig werkzaam in ruimtelijke ontwikkeling, en fellow aan de Amsterdam School of Real Estate. Eerder bekleedde hij directiefuncties in de vastgoedontwikkeling en bij de Gemeentelijke Woningdienst in Tilburg.

Achtergronden

Stimuleringsfonds voor Architectuur
www.architectuurfonds.nl

Ontwerpatelier BrabantStad
www.brabantstad.nl/ontwerpatelier

Provinciale Gebiedsagenda Brabant
www.brabantstad.nl/gebiedsagenda

Ruimtelijke Structuurvisie Tilburg 2020
www.tilburg.nl | zoek 'ruimtelijke structuurvisie'

Gemeentelijke verkenningen Tilburg 2040
www.tilburg.nl | zoek 'Tilburg 2040'

Resultaten ontwerpateliers en meer informatie
project Toekomstbeelden voor Tilburg
www.castonline.nl

Debat Toekomstbeelden voor Tilburg online te bekijken
Citytv.nl of via www.castonline.nl

Verdieping 1 'Stand van de Stedenbouw. Ronde van Brabant'
www.castonline.nl | onder 'publicaties'

Colofon

Tekst: Peter Elgersma, Wim Scheffers, Evelien Pieters
Eindredactie: Peter Elgersma
Vormgeving: Jac de Kok ontwerpers
Drukwerk: Groels, Tilburg
Fotografie: Pieter de Ruijter
Beelden: Anneke Vervoort, deelnemers ontwerpateliers

Met dank aan

Deelnemers ontwerpateliers:
Jeroen Wouters (Architectenburo JMW), Peter Baetsen (Futura), Rob Keijzer (Bouwgroep Van der Weegen), Dirk van de Pol, Niels Olivier (BO.2 architectuur en stedenbouw), Bas Römgens (Venhoeven CS), Bart Witteman (Zandbelt&vandenBerg), Jan Doms (LEF Stadsdynamica), Rob Moonen (zelfstandig beeldend kunstenaar) Stephan de Weert (S. Lloyd Trumpstein), Thomas Bedaux (Bedaux de Brouwer architecten), Ad Roefs (zelfstandig architect/kunstenaar), Nick J. Swarth (zelfstandig dichter en performer), Walter van der Hamsvoord, Eefje Rikhof, Niels van Ham, Bas Coret, Jeanine van der Vliet, Marijke Quint en GertJan de Rooij (allen DAT - De Architectenwerkgroep Tilburg).

Deelnemers debat:

Frans Gijsbers (discussieleider), Frans van der Schoot en Wim Scheffers (panelleden), Niels Pothof en Harry Vekemans (MADE center), Academie voor Architectuur en Stedenbouw Tilburg, Thijs van Spaandonk (Studio Marco Vermeulen), Anneke Vervoort (www.uwtekening.nl).

Dit project werd mede mogelijk gemaakt door: MADE, kennis- en innovatiecentrum op het gebied van metselwerk. www.madecenter.eu

Subsidiënten

Stimuleringsfonds voor Architectuur | Gemeente Tilburg

Hoofdsponsors

De Architectenwerkgroep Tilburg | Bedaux de Brouwer Architecten | Bo.2 architectuur en stedenbouw | Bouwbedrijf Remmers | Bouwfonds ontwikkeling | Bouwgroep Van der Weegen | Heerkens van Bavel Bouw | Luijten Smeulders Architecten | TBV Wonen | Tiwos | WonenBreborg | Van de Ven Bouw en Ontwikkeling

Sponsors

Bouwbedrijf André Doevendans | Le Clercq Planontwikkeling Zuid

Begunstigers

Van Aken Architectuur | Van Asten Doomen Architecten | Makelaardij Hans van Berkel | De Bonth Van Hulst | Cofier Bouwontwikkeling MB | Crepain Binst Architecture | Van Esch | Aannemersbedrijf J.A. van Gisbergen | Hoogspoor Design Light | H-KWADRAAT Architectuur | Van den Hout & Kolen architecten | De Kok Bouwgroep | Komar Vastgoed | Aannemersbedrijf Gebr. Kruijssen | LBB-Naber Makelaars | M30 Architecten | Adviesbureau Markslag Beljaars | Hypodorus Tilburg | Prince Project Management Bureau | Architectenbureau Snoeren | Adviesbureau Vekemans | Rob Wagemakers landschapsarchitect | 't Heem

